

”Halusin olla kuollut, vajota hartioitteni lävitse omiin taskuihini”

Kuoleman teeman kuvaus Sirkka Turkan runokokoelmassa *Tule takaisin, pikku Sheba*

Lotta Bergkvist

Kandidaatintutkielma

Kirjallisuustieteiden tutkinto-ohjelma, kotimainen kirjallisuus

Historian, kulttuurin ja taiteiden tutkimuksen laitos

Humanistinen tiedekunta

Turun yliopisto

Maaliskuu 2025

Turun yliopiston laatujärjestelmän mukaisesti tämän julkaisun alkuperäisyys on tarkastettu

Turnitin OriginalityCheck -järjestelmällä

Kandidaatintutkielma

Kirjallisuustieteiden tutkinto-ohjelma, kotimainen kirjallisuus

Lotta Bergkvist

Tutkielman otsikko ”Halusin olla kuollut, vajota hartioitteni lävitse omiin taskuihini”.

Kuoleman teeman kuvaus Sirkka Turkan runokokoelmassa *Tule takaisin, pikku Sheba*

Sivumäärät: 23, 6 liitettä

Tutkielmassani tarkastelen Sirkka Turkan runokokoelmaa *Tule takaisin, pikku Sheba* (1986) kuoleman teeman kuvauksen näkökulmasta. Lähestyn teosta kysymällä, millaisia sana-aineksiä kuolemaa kuvaavassa lyriikassa esiintyy ja sitä, millaisia keinoja Turkka hyödyntää kuoleman teemaa kuvatessaan. Tutkielmani lähestyy kohdeteosta myös kysyen, millaista ilmaisua lyriikassa käytetään, millaisissa ympäristöissä runoissa liikutaan ja millaisena kuolema runokokoelmassa näyttäytyy. Keskeisinä teoreettisina lähteinä hyödynnän lyriikan tutkimuksen käsitteitä.

Lähestyn tarkastelun kohteeksi rajaamiani runoja analysoimalla niiden sana-aineksia ja ilmaisun keinoja, joita Turkka kuoleman teeman kuvauksessa käyttää. Analysoin yksittäisiä runoja, jonka lisäksi vertaan runokokoelman eri runoja keskenään tutkien sitä, miten runojen keinot kuvata kuolemaa eroavat toisistaan ja kuinka paljon yhtäläisyyksiä niistä on löydettävissä.

Tutkielmani osoittaa, että kuoleman teeman kuvaus runoudessa pitää sisällään monia asioita, ja sen kuvauksessa on mahdollista hyödyntää runsaasti erilaisia ilmaisun keinoja. Kun kuoleman teemaa ilmentävää tutkimuskohdettani tarkastellaan sana-aineksen ja ilmaisun keinojen näkökulmasta tutkimustulokset osoittavat, että kuoleman kuvausta voidaan toteuttaa monenlaisten ilmaisun keinojen avulla ja jokainen runo kuvaa kuolemaa omintakeisella tavallaan, vaikka yhteiset piirteet yhdistävät runokokoelman runoja. Tutkielmani nostaa esille myös sen, kuinka paljon kuoleman teeman kuvauksen kannalta tärkeitä seikkoja runojen sana-aines kätkee sisälleen ja kuinka suuri rooli sillä on kuoleman teeman kuvaamisessa.

Avainsanat: Sirkka Turka, kuolema, teema, lyriikan tutkimus

Sisällysluettelo / Dispositio

1	Johdanto	4
1.1	Tutkimuksen lähtökohdat ja tutkimuskysymyksen rajaaminen	4
1.2	Teoreettinen tausta ja keskeiset käsitteet	5
2	Runokokoelman sana-aineokset	7
2.1	Sana-ainesten piirteet ja rakentuminen	7
2.2	Omaäänisyys ja ironisuus	10
2.3	Runojen sana-ainesten linkittyminen toisiinsa	14
3	Ilmaisun keinot kuoleman teeman kuvauksessa	16
3.1	Vertaus	16
3.2	Metafora	17
3.3	Toisto	18
3.4	Personifikaatio	20
4	Lopuksi	21
	Lähteet	22
	Liitteet	24
	Liite 1. Ja maailma seisoj yhdellä jalalla	24
	Liite 2. Syksy, vanha ajomies	26
	Liite 3. Olen laihtunut, tietääkseni	27
	Liite 4. Koira nukkuu ruudullisten ikkunaverhojen takana	28
	Liite 5. Hevoset syövät iltaheniään	29

1 Johdanto

1.1 Tutkimuksen lähtökohdat ja tutkimuskysymyksen rajaaminen

Tule takaisin, pikku Sheba (=TTPS 1986) on Sirkka Turkan kahdeksas teos ja Finlandia-palkinnon voittanut runokokoelma. Tutkielmani käsittelee teosta kuoleman teeman kuvauksen näkökulmasta. Lähestyn tutkimuskohdetta kysymällä, millaisia sana-aineksia Turkan kuolemaa kuvaavassa lyriikassa käytetään ja sitä, miten runoilijan omaäänisyys eli omanlainen tapa kuvata kuoleman teemaa välittyy sana-aineksen kautta. Lisäksi tutkin, mitä ilmaisun keinoja Turcka on käyttänyt kuvaamaan kuoleman teemaa teoksessaan, millaisissa ympäristöissä runoissa liikutaan ja miten kuolema näyttäytyy runokokoelmassa. Syvennyn tarkastelemaan runokokoelmasta yksittäisiä runoja, joissa kuoleman teemaa kuvataan toisistaan poikkeavin tavoin. Tämän lisäksi vertaan kokoelman runoja toisiinsa tutkien sitä, kuinka runojen keinot kuvata kuoleman teemaa eroavat toisistaan ja sitä, kuinka paljon samoja piirteitä niissä on havaittavissa.

Turkan runokokoelma rakentuu erilaisia aihepiirejä käsittelevistä runoista, joiden teemoja kuoleman teeman lisäksi ovat ikävä, kaipuu, yksinäisyys ja luonto. Turkan teos on yhtenäinen ja kuoleman teema on kytköksissä kaikkiin muihin aihepiireihin, joita teoksessa esiintyy. Kuoleman teema tulee kuvatuksi teoksessa erilaisin tavoin, kuten eläinten kuoleman, vuodenaikojen sekä ympäristön heijastelun kautta. Kuoleman teemaan liittyvät myös ikävä, kaipuu ja yksinäisyys, jotka näyttäytyvät runoissa, joissa esimerkiksi puhutellaan tai muistellaan edesmennyttä henkilöä, tunnetaan ikävää tai kaivaten odotetaan kuolemaa.

Runokokoelma koostuu viidestä osasta ja pitää sisällään kaiken kaikkiaan 36 runoa. Tutkielmassani käsittelemät runot, joissa kuoleman teemaa kuvataan eläinten ja luonnon kautta, ovat ”Ja maailma seiso i yhdellä jalalla”, ”Syksy, vanha ajomies”, ”Olen laihtunut, tietääkseni”, ”Koira nukkuu ruudullisten ikkunaverhojen takana” ja ”Hevoset syövät iltaheiniään”. Runot ovat tutkielmassani kursiivilla, koska ne ovat kyseisessä muodossa alkuperäisessäkin teoksessa. Päädyin rajaamaan runokokoelmasta tarkasteltaviksi juuri nämä runot siksi, että luonto ja eläimet ovat teoksessa merkittävässä asemassa. Luonto ja eläimet ovat yhdistävä tekijä edellä mainittujen runojen kuoleman teeman kuvauksessa ja kuolema tehdään runoissa näkyväksi niiden välityksellä. Valitsemisani runoissa kuvataan eläinten kuolemaa ja luonto saa kuolemaa ilmentäviä piirteitä niin ihmismäisen hahmon kuin runoissa esiintyvien tunnelmienkin kautta, jonka vuoksi näiden runojen tutkiminen on tarkoituksenmukaista näkökulmani kannalta.

1.2 Teoreettinen tausta ja keskeiset käsitteet

Tutkimukseni teoreettinen tausta on lyriikan tutkimuksessa. Tarkastelen kuoleman teeman kuvausta Sirkka Turkan runokokoelmassa *Tule takaisin, pikku Sheba* ja keskityn kokoelman runoissa käytettyihin sanavalintoihin ja ilmaisuun. Käytän tutkielmassani erilaisia lyriikan tutkimukseen liittyviä käsitteitä, joiden kirjosta esimerkiksi vertaus, metafora, toisto, personifikaatio eli elollistaminen ja ironia ovat tärkeässä asemassa tutkielmani tulevissa käsittelykappaleissa. Määrittelen edellä mainittuja käsitteitä tutkielman käsittelyluvuissa sitä mukaa, kun käytän kutakin niistä.

Runojen sana-ainekset kätkevät sisälleen verkoston, joka johdattaa lukijan pienin askelin syventymään niiden mahdollisten tulkintojen maailmaan. Tämä niin sanottu verkosto rakentuu erilaisista ilmaisuista, joita runoissa esiintyy, kuten esimerkiksi kuvakielisistä ilmaisuista. (Kainulainen 2007, 18–19.) Kun puhutaan kuvakielisyydestä eli eräästä sanataiteen kulmakivistä, tarkoitetaan sellaisia runon kohosteisia osia, jotka saavat lukijan katseen kiinnittymään runon tiettyyn kohtaan. Kielikuvia käytetään ilmaisemaan kirjaimellisesta tarkoitteesta eroavaa asiaa ja niihin lukeutuu esimerkiksi vertaus. (Ratia 2007, 123.)

Kuolemalle ei ole mahdollista antaa yksiselitteistä määritelmää ja sen sijaan, että kuolema rajattaisiin yhteen tiettyyn muottiin, voidaan puhua erilaisista fyysisiä ja psyykkisiä prosesseja sisältävistä kuolemista. Eräs asiasta esitetty näkökanta on se, että kuolemalle ajatellaan olevan tarpeellista asettaa kriteeriksi sellaisista välttämättömistä tarpeista riistetyksi tulemisen, joita ilman ihmisarvon mukainen elämä ei ole enää mahdollista. Kuoleman on myös esitetty enemminkin koostuvan yhdestä vaiheesta sen sijaan, että kyseessä olisi vain yksi tapahtuma, jolloin voidaan havaita erikseen muun muassa kuolemisen prosessi, itse kuolemisen hetki sekä kuoleena olo. (Hakola, Kivistö & Mäkinen 2014, 9–10.)

Keskeisenä käsitteenä tutkielmassani nousee esiin myös teeman käsite, jonka on määriteltävä tarkoittavan tekstin perimmäistä sanomaa (Suomela 2001, 141). Teema on runossa oleva ratkaisevin viesti, jonka lukijalle halutaan välittyvän ja kun tulkitaan runoa, on teema tavallisesti keskiössä. Runon sanomaa hallitseva teema tulee monesti kuvatuksi abstraktein sanoin ja sillä on aina yleispätevän ajatuksen sisältävä hahmo. (Lummaa 2007, 51–52.)

Lisäksi lähdeoteoksina tutkimukseni teoreettiseen taustaan toimivat esimerkiksi Maria-Liisa Nevalan (1989) teos *”Sain roolin johon en mahdu”*: *Suomalaisen naiskirjallisuuden linjoja* sekä Juhani Niemen (1991) teos *Kirjojen takaa – Jälkikuvia teoksista ja tekijöistä*. Edellä mainitut teokset sisältävät tutkimusta muun muassa Sirkka Turkan tuotannosta ja siksi ne

tulevat olemaan hyödyllisiä lähdeaineita tutkielmassani. Hyödynnän tutkielmassani lähteenä myös Mikko Turusen artikkelia ”Muurahaisen metafysiikka: Kuoleman esittäminen Lauri Viidan lyriikassa” (2019).

2 Runokokoelman sana-ainekset

2.1 Sana-ainesten piirteet ja rakentuminen

Sirkka Turkka on runoilijana tunnettu siitä, että hänen runouttaan värittävät omaääniset sana-ainekset, joita rakentavat esimerkiksi kaunistelemattomat ja toisinaan silmään pistävätkin sanavalinnat. Näkemykseni mukaan näiden piirteiden lisäksi sana-aineksen omaäänisyyttä Turkan runoudessa rakentavat myös kielen erilaiset sävyt, joilla kuoleman teemaa kuvataan. Osa runoista myös pitää sisällään useita erilaisia tunnelmia, kuten esimerkiksi humoristisuutta ja ironiaa sekä ikävää ja kaipuuta viestiviä sävyjä.

Ensimmäisinä mainitun kaltaiset sävyt näyttäytyvät runokokoelmassa ronskien sanavalintojen hyödyntämisen kautta, mikä on eräs Turkan runouden omaäänisyydelle tyypillinen piirre. Turkan runoudessa usein leikitellään vakaviakin teemoja, kuten kuoleman teemaa, käsittelevien runojen sanavalinnoilla. Nähdäkseni tällainen vakavan teeman kuvaaminen leikillisyyden valossa tulee hyvin esiin esimerkiksi ”Syksy, vanha ajomies”-runossa, jossa kuoleman teeman kuvauksessa käytetään melko erikoista ja absurdiakin kielikuvaa: ”*Halusin olla kuollut, vajota / hartioitteni lävitse omiin taskuihini.*” (TTPS, 9).

Turkan runous ilmentää kuoleman teemaa sellaisella tavalla, jonka kautta lukijalle välittyvät hyvin elävästi ja suorasti runojen maisemat, tunnelmat, ajatukset ja runoissa koetut tunteet. Nämä edellä mainitut seikat ovat havaittavissa esimerkiksi Turkan ”Syksy, vanha ajomies”-runossa, jota värittävät hyvin ronskit ja leikilliset sanavalinnat, vaihtelevat sävyt sekä kuoleman kuvaaminen syksyn vuodenajan avulla, jolle annetaan runossa synkän, kuolemaan liittyvän hahmon muoto, jota kutsutaan nimellä ”vanha ajomies”.

Jälkimmäisenlaisia tunnelmia sisältävissä runoissa usein kaivataan jotakuta edesmennyttä ihmistä tai eläintä, ja toisinaan myös vaikutetaan tuntevan odottavaa kaipuuta kuolemaa kohtaan. Nämä ikävän ja kaipuun muodostamat sävyt ovat nähtävissä hyvin esimerkiksi ”Koira nukkuu ruudullisten ikkunaverhojen takana”-runossa, jossa runon puhuja ikävöi ja muistelee koiraansa, joka elää enää vain muistoissa:

Koira nukkuu ruudullisten ikkunaverhojen takana. / Se nukkuu jo sadatta vuottaan. / Sitä ei enää herätä uni, ei enteet, eivät / lopullisesti lähteneet vainajat.
(TTPS, 15.)

Yllä olevassa runossa kuolemaa kuvataan tulkintani mukaan myös unenomaisena, koska edesmenneestä koirasta puhutaan runossa ”nukkua”-verbin avulla sen sijaan, että käytettäisiin kuolema-sanaa. Runon lukijalle kuitenkin selviää, että muistelun ja kaipauksen kohteena

oleva koira on kuollut, sillä koiran kerrotaan nukkuvan ”*jo sadatta vuottaan*”. Unenomaisuuden lisäksi Turkalle tyypillisiä ja omaäänisiä tapoja kuvata kuoleman teemaa ovat yön ja pimeyden kytkeminen sen kuvaukseen, joiden käytöllä näkemykseni mukaan pyritään mahdollisesti viestimään siitä, että ollaan elämän ehtopuolella. Lisäksi tulkitsen, että runo voisi pitää sisällään intertekstuaalisen viitteen Prinsessa Ruususeen, sillä runossa koiran kerrotaan nukkuvan ”*sadatta vuottaan*”, kuten sadun prinsessallekin tapahtui, joka nukkui sadan vuoden ajan ennen kuin prinssi tuli herättämään hänet.

Kuolema-sana kuitenkin esiintyy melko usein Turkan runokokoelman runoissa, joissa kuvataan kuoleman teemaa. Kuolemaa ei siis aina metaforisteta kuvakielisyyden käyttämisen avulla, vaan sitä kuvataan myös suorasanaisesti. Esimerkiksi ”Ja maailma seisoi yhdellä jalalla”-runossa kuolema-sana esiintyy kahteen otteeseen ja nousee runon lopussa hyvin mahtipontiseenkin asemaan: ”[...] / *ja alkoi tehdä kuolemaa / niinkuin vanha pihlaja, joka tutisten / nielaisee itseensä yön, kuninkaiden / kuninkaan, / nimien nimen: Kuoleman nimen.*” (TTPS, 7–8.)

Turkka on käyttänyt kuolema-sanaa myös ”Syksy, vanha ajomies”-runossa, jossa runon puhuja esittää suoran kuolemaan liittyvän toiveen: ”*Halusin olla kuollut, vajota / hartioitteni lävitse omiin taskuihini.*” (TTPS, 9.) Runossa ”Olen laihtunut, tietääkseni” puolestaan puhutaan kuolemasta esittämällä sen ominaisuuksia eläinten kautta: ”*Niin ovat kuoleman ratsut raisut,*” (TTPS, 11). Tulkitsen tämän säkeen kuvaavan kuoleman teemaa siten, että kuolemalla on ratsut, joilla se ajaa. Ratsut viittaavat hevosiin ja runon ilmaisu luo lukijalle mielikuvan siitä, että kuolema lähestyy väistämättömästi villiintyneiden hevosten tavoin, joita ei voi pysäyttää.

Lisäksi omaäänisyys näyttäytyy Turkan runoudessa näkemykseni mukaan myös sen kautta, että Turkan elämä, arvot ja ajatukset nousevat vahvasti esiin eri runoissa. Tällä tarkoitan, että esimerkiksi eläimet ja luonto, jotka ovat Turkalle rakkaita, ovat merkittävässä roolissa hänen tuotannossaan ja etenkin omassa tutkielmassani tarkasteltavana olevassa runokokoelmassa. Päätelmäni tukee Suvi Aholan aiemmin tekemät havainnot Turkan tuotannosta, jota tarkastellessaan hän kirjoittaa, että Turkan runoissa inspiraation lähteinä toimivat erityisesti hänelle tutuimmat koirat ja hevoset. Ahola kirjoittaa vilpittömyyden ja arvokkuuden olevan piirteitä, joiden vuoksi eläimet nousevat runoilijan tuotannossa erityiseen asemaan. (Ahola 1989, 742.)

Eläinten ja luonnon tärkeys Turkalle näyttäytyy hänen runoudessaan nähdäkseni siten, että hän kirjoittaa niistä paljon, mutta myös sen sävyn kautta, jolla hän niistä kirjoittaa. Kainulainen onkin kirjoittanut Turkasta artikkelin kansallisbibliografia-verkkojulkaisuun, jossa hän kertoo luontohuolen olevan eräs merkityksellisimpiä teemoja, joita Turkan tuotanto pitää

sisällään. Lisäksi Kainulainen kirjoittaa, että aikoinaan tallimestariksi valmistuneen Turkan tuotannossa erityisen sijan ovat saaneet etenkin hänelle rakkaat koirat ja hevoset, mutta myös muut eläimet. (Kainulainen 2015.)

Turkka on siis tuonut runoudessaan vahvasti esille sellaisia asioita, jotka ovat olleet hänelle merkityksellisiä. Tämä näkyy esimerkiksi eläinten suhteen siten, että useissa runoissa on eläinpuhujia tai kuoleman teeman kuvaus tapahtuu eläinten näkökulmasta, jolloin niiden kokemukset nousevat keskiöön:

Vasta synnyin, ja jo nyt en jaksa enää, / minun pörröiset vauvan tassuni / aivan rukoilevat: auta minua. / Ja minun emoni siinä alkoi valittaa / [...] / ja alkoi tehdä kuolemaa (TTPS, 7.)

Turkan runokokoelman runoissa kuoleman teema kuvautuu usein verbien kautta, josta runo ”Hevoset syövät iltiheiniään” on hyvä esimerkki:

Ankat eivät sitä kestäisi, se sisäinen lamppu, / joka saa ne lempeästi hehkumaan, / sammuisi parahtaen. / Koristekangat jäätyisivät orsilleen, / kyyhkysel pesiinsä, ja hevoset kaatuisivat / huokaisten kuin suuret puut. / Mutta pässin ja lampaat me ampuisimme, / ampuisimme otsaan ja sydämeen. (TTPS, 42.)

Runossa kuvataan verbien avulla eläinten tapoja kuolla sekä ihmisten kylmäveristä toimintaa, joka johtaa eläinten kuolemaan. Turkka hyödyntää verbiä kuoleman teeman kuvauksessa myös runon ”Koira nukkuu ruudullisten ikkunaverhojen takana” kohdalla, jossa ”nukkuu” verbillä viitataan eläimen kuolemaan ja poissaoloon:

Koira nukkuu ruudullisten ikkunaverhojen takana. / Se nukkuu jo sadatta vuottaan. / [...] / Sitä ei enää herätä uni, ei enteet, eivät / lopullisesti lähteneet vainajat. (TTPS, 15.)

Kuoleman teemaa on kuvattu runokokoelmassa kuitenkin myös substantiivien kautta esimerkiksi ”Syksy, vanha ajomies”-runossa. Runossa kuoleman teema kuvautuu vahvasti substantiivin ”syksy” kautta, joka on saanut runossa kuoleman lähettilään roolin ja siitä kehkeytyy runoa vahvasti hallitseva hahmo: ”Syksy, vanha ajomies, kusemassa / vasten tuulta / [...] / Syksy, sen ilmeet, kun taivaan / urkuja lasketaan alas”. (TTPS, 9.)

Turkalla on siis näkemykseni mukaan omintakeinen tapa kuvata kuoleman teemaa, jota voisi Kainulaisen sanoin kutsua ”omaääniseksi turkkamaisuudeksi”, yhdenlaiseksi tunnistettavaksi piirteeksi. Kainulainen toteaa, että se tapa, jolla Turkka kytkee erilaisia kielellisiä rekisterejä ja elämän osa-alueita toisiinsa, tuo ”turkkamaisuuden” kaikista ilmeisimmin esille. Hän myös kirjoittaa turkkamaisen järjestyksen rakentuvan runokokoelmassa *Tule takaisin, pikku Sheba*

monenlaisten tekijöiden yhteisvaikutuksesta, joita ovat esimerkiksi erilaiset sävyt ja rekisterit sekä järjestyksen tematisoituminen. (Kainulainen 2015.)

2.2 Omaäänisyys ja ironisuus

Tässä alaluvussa jatkan sana-aineksen tarkastelua syventymällä runojen otsikoihin, koska se on yksi runon sanastoon kuuluvista tekijöistä ja tarjoaa lukijalle ehdollisen ohjeen runon tulkintaan (Kainulainen 2007, 18–19). Tämän jälkeen keskityn tutkimaan runojen sana-ainesta ja turkkamaisuutta myös ironian osalta, jota Turkan runokokoelmassa ilmenee.

Runokokoelmassa on monia sellaisia runoja, joissa turkkamaisuus on havaittavissa jo otsikoista lähtien. Nähdäkseni tämä pitää paikkansa esimerkiksi runokokoelman ensimmäisen runon kohdalla, joka on nimeltään ”Ja maailma seisoj yhdellä jalalla”. Otsikossa esiintyvä metafora tekee runosta turkkamaisen omaäänisen, koska otsikko herättää lukijassa kysymyksiä ja saa hänet pohtimaan runon sanomaa.

Runossa kuoleman teema tulee kuvatuksi eläimen emon kuolemisen kautta, ja runon lopussa kuolema saa kuninkaan, ”*nimien nimen*”, aseman:

[...] / *Ja minun emoni siinä alkoi valittaa / kuin bassoviulu, kuin kiusattu aasi / ja alkoi tehdä kuolemaa / niinkuin vanha pihlaja, joka tutisten / nielaisee itseensä yön, kuninkaiden / kuninkaan, / nimien nimen: Kuoleman nimen.* (TTPS, 7–8.)

Kainulainenkin (2015) on tätä Turkan runoa tarkastellessaan tehnyt havainnon siitä, että tietoisuutta kuolemasta kuvataan mahtipontisella nimityksellä. Kainulainen toteaa, että tällainen ymmärrys kuolemasta tulee valotetuksi synnynnäisen vaiston tuotoksena. Kuoleman teemaa kuvataan siis hyvin omaäänisellä tavalla, jota voisi kutsua juuri turkkamaisuudeksi.

Sen lisäksi, että kuolema tiedostetaan ja kuvataan runossa hyvin mahtipontiseen sävyyn, siinä on myös paljon naturalistisia sävyjä luovia tekijöitä, kuten Kainulainen (2015) on todennut tarkastellessaan Turkan runokokoelmaa *Tule takaisin, pikku Sheba*. Kainulaisen mukaan naturalistiset sävyt ilmenevät luontaisten vaistojen, todellisuuden ja luonnon konkreettisuuden sekä ihmisen ja eläimen välisen limittäisen suhteen korostumisena. Tulkitsen, että tällaisia tekijöitä ”Ja maailma seisoj yhdellä jalalla”-runossa ovat eläinpuhujan ja sen emon hallitseva rooli, eläimiin kytköksissä olevat vertauskuvat sekä sana-aineksessa esiintyvät luonnon elementit, joita ovat esimerkiksi lumi, aurinko ja tuuli. Nämä luonnon kuvaukseen ja eläimiin liittyvät osat ovat suuressa osassa runon turkkamaisen muodon syntymisessä.

Yllä mainitun runon lisäksi myös ”Syksy vanha ajomies”-runosta on näkemykseni mukaan selkeästi havaittavissa Turkan omaäänisyys, joka hallitsee sitä voimakkaasti. Jo runon otsikko

rakentaa turkkamaisuutta sen sisältämän kielikuvan kautta, jonka merkitys ei monesti vastaa sanatarkasti sitä, mitä siinä sanotaan, vaan tarkoite voi olla jokin aivan toisenlainen (ks. Ratia 2007, 123). Lisäksi turkkamaisuutta luo runon otsikossa se, että luonto, kuten syksy vuodenaikana, ja ihmisyyden kietoutuvat toisiinsa Turkalle tyypilliseen tapaan, kun syksyille annetaan ihmisen, ajomiehen, hahmo.

Turkkamaisuus muodostuu runossa tulkintani mukaan osin myös siitä tavasta, jolla kuolemaa kuvataan valjastaen syksy kuoleman lähettilään rooliin, jonka Kainulainenkin (2015) on aiemmin havainnut Turkan runokokoelmaa tarkastellessaan. Kainulainen on samassa yhteydessä nostanut esille sen, kuinka syksy kehkeytyy kyseisessä runossa allegoriaksi, joka ilmentää elämän järjettömyyttä, ja olen samaa mieltä hänen näkemyksensä kanssa: ”*Syksy, vanha ajomies, kusemassa / vasten tuulta / ja muutama onnellinen, johon / hänen pärskeensä osuvat / lämpällään levittelemässä käsiään.*” (TTPS, 9.) Allegorisuus elämän järjettömyydessä syntyy nähdäkseni siitä, että syksyn kuvataan olevan ”*kusemassa vasten tuulta*”, joka on hyvin kummallinen ilmaus. Katson ilmaisun olevan kummallinen, koska siinä kuvataan järjetöntä toimintaa eli ”*kusemista vasten tuulta*”. Ilmaisusta rakentuu lukijalle absurdi kuva, sillä näin tehdessään toiminnan toteuttaja ”kusisi” itsensä päälle tuulen vuoksi, eikä näin toimimisessa olisi lainkaan järkeä ja se herättäisi muissa kummastusta. Ilmaisussa käytetyt sanavalinnat ovat myös kaunistelemattomia ja melko ronskejakin. Katson tällaisen tavan sanallistaa asioita olevan edellä mainitsemieni asioiden lisäksi olennaisessa roolissa runon turkkamaisuuden rakentumisessa, koska se lisää kielen sävyjen moninaisuutta ja on siten merkittävä osa runon turkkamaisuutta.

Runossa yhdistyvät erilaisten sävyjen, kuten ronskien sanavalintojen ja kuoleman toivomisen, lisäksi kuoleman teeman kuvauksen kanssa myös naturalistiset sävyt, niin kuin ”Ja maailma seisoi yhdellä jalalla”-runossakin. Naturalistisilla sävyillä viitataan Turkan tapaan kuvata elämän eri puolia hyvin kaunistelemattomalla ja realistisella tavalla. Luonto on ”Syksy vanha ajomies”-runossa vahvasti läsnä, koska syksyn vuodenaika on hallitsevana elementtinä aina sen alusta loppuun saakka. Syksyn vuodenaikan lisäksi naturalistiset sävyt näkyvät kyseisessä runossa esimerkiksi luonnon kuvauksen ja luonnon elementtien esiintymisen kautta: ”*[...] / ja vedet laskostuvat jäitä varten. / [...] / että kivetkin voivat myrskytä noin, / vedet vaipua käsi-varren rantoja vasten.*” (TTPS, 9.) Tämä naturalististen sävyjen korostuminen on tyypillinen piirre Turkan tuotannolle ja Kainulainen (2015) onkin todennut niiden nousevan tässä runokokoelmassa entistä vahvemmin merkittävään asemaan. Näkemykseni mukaan kyseisten sävyjen korostuminen on olennaisessa roolissa runon turkkamaisuuden rakentumisessa.

Lisäksi runo sisältää erilaisia kielellisiä rekisterejä Turkan tuotannolle luonteenomaiseen tapaan, mikä on myös eräs turkkamaisuuden ilmeisimmistä esiintymistavoista runossa. Kielelliset rekisterit, jotka kyseistä runoa tarkastellessani nousivat esiin, ovat puhekieli ja yleiskieli. Näiden kahden kielellisen rekisterin lisäksi havaitsin myös sen, että yhdessä runon säkeessä on käytetty pyhälle kielelle ominaista sanavalintaa, joka rikastuttaa runon sävyjä entisestään: ”[...] / *Syksy, sen ilmeet, kun taivaan / urkuja lasketaan alas*” (TTPS, 9). Pyhällä kielellä viitataan sellaiseen kieleen, joka pitää sisällään raamatullisia aineksia, joita tässä runossa ovat ”taivaan urut”, joiden katson symboloivan jumalallista musiikkia.

Puhekielisyys puolestaan erottuu nähdäkseni hyvin esimerkiksi runon ensimmäisen säkeen ilmaisusta ”*kusemassa vasten tuulta*”. Edellä mainittu ilmaisu on hyvin arkinen ja tulkitsen sen edustavan enemmän puhekieltä kuin yleiskieltä siksi, että se poikkeaa merkittävällä tavalla yleiskielelle tavanomaisesta neutraalista asiatyylistä, jonka Kotimaisten kielten keskus (2024) on määritellyt kyseiselle kielimuodolle luonteenomaiseksi tyyliksi. Kirjakieli puolestaan näyttäytyy runossa havaintojeni mukaan lyriikalle tavanomaisemman kielen ja kuvakielisen ilmaisun kautta, kuten esimerkiksi säkeissä ”*taivaan urkuja lasketaan alas*” ja ”*ja vedet laskostuvat jäitä varten*” (TTPS, 9). Nämä ovat metaforisuutta ja symboliikkaa sisältäviä, lyriikan kielelle tyypillisiä ilmauksia, joissa monesti esiintyy hieman mutkikkaampiakin lauserakenteita puhekieleen verrattuna. Jälkimmäisinä mainitut, perinteiselle lyriikan kielelle ominaisimmat, säkeet ovat siis näkökulmani mukaan kielelliseltä rekisteriltään enemmän kirjakielisiä kuin puhekielisiä. Tätä näkemystäni tukee Osmo Ikolan artikkelissaan esittämä ajatus siitä, että lyriikan kielen voidaan katsoa lukeutuvan kirjakielen alalajien joukkoon. Ikola on perustellut näkemystään sillä, että lyriikankin kieli on hänen mukaansa ensisijaisesti kirjoitetun kielen kielimuoto ja näin ollen osa kirjakieltä, muttei kuitenkaan poissulje puhekielisen lyriikan olemassaoloa. (Ikola 1972, 17–18.)

Runokokoelman omaäänisyyttä rakentavat myös ironian vivahteet, joita runoja tarkastellessani havaitsin, ja syvennyn seuraavaksi tarkastelemaan niitä. Linda Hutcheon on määritellyt ironian olevan vaikeatajuinen ja kaksijakoinen ilmiö, jonka viestinnässä yhdistyvät epämääräinen ja voimakas kieli. Hän on tuonut esille tunnettujen teoreetikkojen, kuten Jacques Derridan ja Kenneth Burken, esittämän näkemyksen siitä, että epäsuorasta luonteestaan tunnettu ironia on kiinteä osa merkityksellistä viestintää, vaikkakin sen käyttöön suhtaudutaan epäilevästi eikä siitä yleisesti ottaen pidetä. Ironiaa voidaan Hutcheonin mukaan hyödyntää moniin eri tarkoituksiin, joita ovat esimerkiksi satiirin tukena toimiminen tai sosiaalinen vähättely, mutta hän myös korostaa ironian vaikutuksen olevan vahvasti kytköksissä kontekstiin. (Hutcheon 1995, 9–10.)

Ironisuus näyttäytyy Sirkka Turkan *Tule takaisin, pikku Sheba*-runokokoelmassa selkeästi esimerkiksi ”Syksy vanha ajomies”-runon kohdalla. Erityisen vahvasti ironia välittyy runon ensimmäisestä säkeestä, jossa Turkan tapa sanallistaa asioita on nähdäkseni absurdi ja humoristinenkin siitä huolimatta, että sanavalinnat ovat hyvin arkisiakin: ”*Syksy, vanha ajomies, kusemassa / vasten tuulta / ja muutama onnellinen, johon / hänen pärskeensä osuvat / lääpäällä levittelemässä käsiään.*” (TTPS, 9). Tällaiset sanavalinnat luovat runoon humoristista ja leikillistäkin tunnelmaa, vaikka siinä käsitelläänkin vakavaa aihetta eli kuolemaa. Havaintojeni mukaan runon sävy ei kuitenkaan jatku näin kevyenä koko runon ajan, vaan vakavoituu sen loppupuolella, kun runon puhuja lausuu toiveita kuolemasta: ”*[...] / Halusin olla kuollut, vajota / hartioitteni lävitse omiin taskuihini.*” (TTPS, 9). Katson, että tässä tavassa toivoa kuolemaa on mukana myös ironisia vivahteita sekä humoristisuutta, vaikka toiveet voidaan tulkita merkityksiltään myös kirjaimellisia tarkoitteitaan ilmaiseviksi.

Tulkitsen kuitenkin niin, että runon puhuja ei välttämättä kirjaimellisesti toivo kuolevansa, vaan kuolemaa toivova puhuja saattaa enemmänkin kaivata helpotusta elämän vaikeisiin asioihin ja paikkaa, johon voisi vetäytyä niitä pako. Nähdäkseni ironia toimii runossa ikään kuin suojautumiskeinona ja tapana selviytyä. Tämä tulkintani perustuu siihen, että säkeessä kuvataan kuoleman toiveita melko absurdein sanoin ja tapa, jolla kuoleman toivotaan tapahtuvan, on epätavallinen ja ilmaistaan runossa jopa hieman sarkastisellakin tavalla: ”*vajota / hartioitteni lävitse omiin taskuihini.*” (TTPS, 9). Päätelmäni tukee myös Mikko Turusen ”Muu-rahaisen metafysiikkaa: Kuoleman esittäminen Lauri Viidan lyriikassa”-artikkelissaan esittämä näkemys siitä, että kuoleman teemaa voidaan kuvata humoristisuuden kautta, jolloin siihen suhtaudutaan huolettomallakin tavalla, mikä on esimerkiksi Viidan lyriikassa tavanomaista (Turunen 2019, 47).

Kuolemisen maalataan runossa koominen kuva Turkalle ominaiseen leikillisyyden ja humoristisuuden sävyyn. Helena Paddon onkin Turkan tuotantoa tarkastellessaan tehnyt havainnon siitä, kuinka ainutlaatuista Turkan runoudessa pilkahteleva huumorintaju on. Paddon toteaa Turkan huumorintajun olevan toisinaan absurdiakin, mikä tuo keveyttä ja tarjoaa koomista helpotusta sellaisiin runoihin, joiden taustalla piilee merkitykseltään syvällisiä ja vakavia aiheita. Huumorintajulla on siis Paddonin mukaan olennainen rooli Turkan runoudessa ja hän katsoo sen tasapainottavan runojen sisältöä. (Paddon 2000, 98–99.) Tämä Turkalle tunnusomainen tapa hyödyntää edellä mainittuja huumorin ja leikillisyyden keinoja myös tukee näkemystäni siitä, että ironian käytöstä retorisenä keinona vihjaavat runon kohdat ovat ironisia.

2.3 Runojen sana-ainesten linkittyminen toisiinsa

Havaitsin Turkan runokokoelman sanavalintoja tarkastellessani yhtäläisyyksiä eri runojen välillä. Kuten olen jo tätä edeltävissä alaluvuissa todennut, naturalistiset sävyt näkyvät Turkan runokokoelmassa voimakkaasti etenkin luonnon kuvaamisen kautta. Myös Kainulainen on kirjoittanut luonnon sekä erityisesti eläinten olevan Turkalle läheisiä ja siten tärkeässä asemassa hänen tuotannossaan (Kainulainen 2015). Näin ollen on nähdäkseen luonnollista, että suurin yhdistävä tekijä, joka korostui tarkasteltavaksi valitsemieni runojen sanavalintoja tutkiessani, on se merkityksellinen rooli, jonka luonnon kuvaus on saanut runojen tavassa sanallistaa asioita. Tämä on kytköksissä kuoleman teeman kuvaukseen kaikkien runojen sanavalinnoissa, vaikkakin joissakin runoissa se näyttäytyy voimakkaammin kuin toisissa runoissa.

”Syksy vanha ajomies”-runossa luonnon merkityksellisyys on havaittavissa jo runon otsikosta, johon sisältyy syksyn vuodenaika. Syksy pysyy tärkeässä asemassa koko runon ajan ja sen lisäksi luonnon kuvaaminen tulee esiin Turkan tavassa käyttää runossa luonnon elementteihin liittyviä sanoja, joita ovat esimerkiksi tuuli, vesi ja jää: ”[...] / ja vedet laskostuvat jäitä varten.” (TTPS, 9).

Toinen runo, jossa luonnon kuvaaminen näkyy vahvasti, on ”Olen laihtunut, tietääkseni”-runo. Siinä kuoleman teeman kuvaukseen on luonnonelementtien, kuten tulen ja tuulen, lisäksi yhdistetty myös esimerkiksi metsän ja peltojen kuvausta siten, että runossa ikään kuin maalataan ympäristö, joka on kylmettynyt kuoleman saapuessa sinne:

[...] / kun metsiä pyyhkii kylmä tuuli ja pelloilla / palavat hyvin vartioidut tulet. / Niin ovat kuoleman ratsut raisut, / pienet ja vihaiset, ja syksyn tuuli / punainen kuin veri, pihlajat. (TTPS, 11.)

Luonnon lisäksi myös eläimet ovat monissa runoissa olennainen osa kuoleman teeman kuvauksen muodostumista, kuten Juhani Niemikin toteaa Turkasta ja tämän tuotannosta kirjoittaessaan. Niemen mukaan ”Olen laihtunut, tietääkseni”-runon maisemissa eläimillä on merkityksellinen asema lämpimän ja valoisan tunnelman luomisessa, ja hän kirjoittaa Turkan eläimistä puhuessaan nimeävän samalla myös teoksessaan esiintyviä henkilöitä. (Niemi 1991, 101.)

Yllä mainitut asiat nousevat hyvin esiin runon ensimmäisissä säkeissä, joissa niin luonnon kuin eläintenkin kuvaus korostuu: ”Minulla on oikeassa peukalossa / hevosen ja koiran merkki. / [...] / minä ajan neljällä koiralla, viides keikkuu lieassa varahevosenä.” (TTPS, 11.) Kuoleman teeman kuvaus kietoutuu yhteen eläinten ja luonnon kuvauksen kanssa, kun viidennen koiran kerrotaan ”keikkuvan lieassa varahevosenä”. Näkemykseni mukaan tällä

sanavalinnalla voidaan koiran varalla olemisen lisäksi mahdollisesti tarkoittaa myös sitä, että viides koira on jo edesmennyt, ja elää mukana enää vain muistoissa.

Eläimet ovat suuressa roolissa myös siinä, miten runokokoelman ensimmäisessä runossa ”Ja maailma seisoj yhdellä jalalla” sana-aines hahmottuu tietynlaiseksi. Runossa eläimiin viittavista sanoista muodostuu kuoleman teemaa kuvaavia vertauskuvia. Sen lisäksi runossa on muita vertauskuvia, joissa eläimet ovat ratkaisevassa asemassa, ja luonnon merkitys korostuu muun muassa sanavalinnoissa esiintyvien luonnon elementtien, kuten lumen, tuulen ja aurin-
gon, kautta:

*[...] / Lumeen, aurinkoon ja tuuleen synnyin, / ja sanoin heti, minä eläin, rukoilin
yötä, / [...] / Ja minun emoni alkoi siinä valittaa / kuin bassoviulu, kuin kiusattu
aasi / ja alkoi tehdä kuolemaa (TTPS, 7.)*

Lisäksi joissakin runokokoelman runoissa muistellaan kuolleita eläimiä ja puhutaan niiden kuolemasta. Tällöin eläin on hieman eri tavalla osana runojen sana-ainesta kuin aiemmissa runoissa, joita olen tässä alaluvussa tarkastellut. ”Koira nukkuu ruudullisten ikkunaverhojen takana” on näkemykseni mukaan tällainen runo ja vaikka siinä ei mainita itse eläintä, koiraa, kuin vain yhden kerran, niin siitä huolimatta se on tärkeässä asemassa ollessaan runon aihe, jota kaivataan ja muistellaan koko runon ajan. Eläimen lisäksi luonto on tässäkin runossa olennaisessa asemassa kuoleman teeman kuvauksen kannalta, sillä se välittää kaipausta ja tuskaakin, jota koiraa ikävöivä puhuja näkemykseni mukaan kokee:

*Koira nukkuu ruudullisten ikkunaverhojen takana. / Se nukkuu jo sadatta vuot-
taan. / Ja nukkuu rakas sydän. / [...] / Vain lumi valittaa ja soi, huutaa myrsky: /
koko konsertto / rakkaalle sydämelle. (TTPS, 15.)*

3 Ilmaisun keinot kuoleman teeman kuvauksessa

3.1 Vertaus

Sirkka Turkan runokokoelma pitää sisällään laajan kirjon erilaisia kielikuvia. Käytettyihin kielikuviin lukeutuvat tässä alaluvussa tarkastelun kohteena olevat vertaukset, joiden lisäksi Turkan runoudessa esiintyy paljon muitakin kuvallisuuden muotoja. Turkka siis hyödyntää kokoelmassaan runsaasti erilaisia keinoja kuoleman teeman kuvauksessa. Turkan tuotantoa tarkastellut Niemi (1991, 105) kirjoittaakin, että runoilijan ainutlaatuinen osaaminen dramatisoinnin ja lyriikan keinojen saralla on edistänyt modernismin suuntaukseen kuuluneiden runoilijoiden perintöä 1950-luvulla.

Vilho Viksten (1971, 32) on tarkastellut runoa ja kuvaa, ja kertonut, että vakiintuneen määritelmän mukaan kielikuvalla viitataan kaikkiin sellaisiin representaatioihin, jotka saavat aikaan erilaisia aistihavaintoja. Vikstenin lisäksi myös Ratia (2007, 123) on määritellyt kuvakielisyyden ulottuvuuksia. Ratian mukaan runokielessä esiintyvät kielikuvat ovat usein silmään pistäviä, mikä johtuu siitä, että niille tyypillisiä piirteitä ovat monitasoisuus ja joskus jopa kummallisuuskin.

Turkka on hyödyntänyt runokokoelmassaan runsaasti sellaisia vertauksia, jotka pysäyttävät lukijan pohtimaan niiden merkityksiä ja herättävät aistihavaintoja. Tämä on havaittavissa jo runokokoelman aloittavaa runoa ”Ja maailma seiso i yhdellä jalalla” tarkasteltaessa, sillä jo heti sen ensimmäisessä säkeessä käytetään hieman silmäänpistävääkin vertauskuvaa: ”*Ja maailma seiso i yhdellä jalalla kuin kurki,*” (TTPS, 7–8). Kuten Turkan runosta voi havaita, ”kuin”-konjunktioilla on siinä esiintyvässä kielikuvassa hallitseva rooli. Pekka Mattila (1963, 31) onkin kirjoittanut lyriikkaa tarkastelevassa teoksessaan siitä, että tyypillisin tapa vertauksen muodostamiseen on kuin-konjunktin käyttö, jolloin kyseisen kielikuvan toimivuus perustuu tähän konjunktioon.

Ratia kirjoittaa, että kuvakieliset ilmaisut ovat tarpeellisia etenkin silloin, kun kaivataan jokapäiväisten sanavalintojen joukosta erottuvia ilmaisuja, jotka ovat ekspressiivisiä ja puhuttelevia. Hän myös toteaa kuvakielisyyden olevan omiaan valaisemaan eri ilmiöiden, ajatusten, kokemusten tai tunteiden epäselvyyttä ja monitulkintaisuutta, joihin on mahdotonta saada yhteyttä suoran sanavalinnoin. (Ratia 2007, 123.) Havaitsin useita huomiota herättäviä ilmaisuja esimerkiksi runossa ”Ja maailma seiso i yhdellä jalalla”, jota olen tarkastellut edeltävässäkin kappaleessa: ”[...] / *Ja emoni siinä alkoi valittaa / kuin bassoviulu, kuin kiusattu aasi / ja alkoi tehdä kuolemaa / niinkuin vanha pihlaja, [...]*” (TTPS, 7).

Katson runossa esiintyvien vertausten olevan joukosta erottuvia siksi, että ne kuvaavat puhujan emon kuolemaa omaäänisellä, vaikuttavalla ja aistihavaintoja synnyttävällä tavalla. Tässä runon kohdassa on käytetty kolmea perätysten esiintyvää vertausta, mikä jo itsessään kiinnittää runon lukijan huomion niiden runsauden vuoksi. Tapa, jolla vertauksissa kuvataan kuolemaa, on nähdäkseni melko erikoinen, sillä esimerkiksi ääniä, joita emo päästää kuolemaa tehdessään, verrataan ”bassoviuluun” ja ”kiusattuun aasiin”. Tulkintani mukaan nämä voisivat viitata emon voimakkaaseen kärsimykseen, tuskaan ja avuttomuuteen, jota se kuolemaansa lähestyvänä hetkenä kokee. Vertauskuvat myös pysäyttävät lukijan pohtimaan sitä, kuinka eläin voi kuulostaa esimerkiksi bassoviululta, mutta samalla se kuitenkin maalaa lukijalle hyvin elävän äänimaiseman. Tämä tarjoaa lukijalle mahdollisuuden elää mukana runon tapahtumissa syvällisemmin ja päästä sisälle sen maailmaan. ”Vanhaan pihlajaan” liittyvän vertauksen puolestaan tulkitsin viittaavan siihen, kuinka jokin voi samanaikaisesti olla täynnä kauden uutta, viisautta ja elämää, mutta myös haurautta ja kuoleman lähestymisen tuomaa lopullisuutta.

3.2 Metafora

Toinen kuvakielisyyden muoto, joka esiintyy Turkan runokokoelmassa usein, on metafora. Johanna Krappen mukaan metaforalla viitataan kirjallisuustieteen kentällä kuvaannolliseen ilmaisutapaan, jonka sisällä kielellisiä yksikköjä hyödynnetään siten, että ne menettävät sananmukaisen merkityksensä ja niiden käyttöyhteys on erilainen kuin tavanomaisesti. Krappe esittää metaforan saavan alkunsa siten, että jokin asia tulee nimetyksi jonkin toisen asian mukaan, ja tämä nimeämisen yhteydessä annettu nimi kuuluu todellisuudessa toiselle asialle. Näin ollen metaforaan liittyy siis ajatus siitä, että jokin asia muutetaan joksikin toiseksi asiaksi. (Krappe 2007, 146.)

Turkan runokokoelmassa metaforisuutta on havaittavissa jo kokoelman ensimmäisessä runossa ”Ja maailma seiso yhdellä jalalla”, jossa hyödynnetään eläinmetaforia: ”[...] / *Emo synnytti minut, tiikerin / [...] / niin villin villisian, / gepardin tuulta nopeamman, niin tuuliseen aikaan. / [...]*” (TTPS, 7–8). Tulkintani mukaan Turka käyttää eläimiin viittaavia metaforia elämän voiman ja runon puhujan elinvoimaisuuden kuvaamiseen sekä elämän haurauden ja kuoleman väistämättömyyden esille tuomiseksi. Tämä näyttäytyy runossa vahvojen eläinten – tiikerin, gepardin ja villisian – kautta, sillä ne edustavat elinvoimaisuuden lisäksi selviytymistä. Kuoleman uhka on villieläimille jatkuva, jonka kautta metafora liittyy elämän haurauteen ja kuoleman teeman kuvaukseen. Nopeudestaan tunnettu gepardi puolestaan viittaa

metaforassa nähdäkseni elämän ohikiitävyyteen ja muistuttaa siitä, että elämässä kaikki on hetkellistä.

Metaforaa on määritellyt myös Satu Grünthal, joka on tarkastellut runon kuvallisuutta. Grünthal on kertonut, että metafora saa lukijan katseen kiinnittymään nimenomaan kieleen ja siihen, millä tavalla asiat sanotaan. Metafora on poikkeuksetta monitasoinen, ja sen tehtävänä on tuoda esiin jokin poissa näkyvistä oleva ominaisuus, joka yhdistää asioita, vaikka niiden ei tyypillisesti ajatella olevan kytköksissä toisiinsa. (Grünthal 1994, 11.) Lisäksi Elena Semino ja Gerard Steen ovat kirjoittaneet metaforaa käsittelevässä teoksessaan, että metaforan käytön on esitetty liittyvän kirjailijoiden keskuudessa pyrkimykseen ylittää tai laajentaa olemassa olevia kielellisiä ja käsitteellisiä resursseja. Näin kirjailijoiden on mahdollista tavoittaa uudenlaisia näkökulmia ja tapoja kuvata ihmisyyttä sekä siihen liittyviä kokemuksia. (Semino & Steen 2008, 233.)

Turkan ”Olen laihtunut, tietääkseni”-runossa esiintyy metafora, joka on näkemykseni mukaan monitasoinen ja kiinnittää lukijan huomion raskaisiin tuntemuksiin, jotka ovat eräitä ihmisyyteen liittyviä kokemuksia: ”[...] / ja sydän on avoin joukkohauta / [...]” (TTPS, 11). Runon metafora kuvaa kuoleman teemaa ilmentämällä kuolemaan, suruun ja ihmisyyteen liittyviä raskaita tuntemuksia. Tulkintani mukaan ”joukkohauta” viittaa siihen, kuinka paljon surua ja menetyksiä ihminen voi joutua kantamaan sydämessään esimerkiksi tärkeiden ihmisten kuoleman tai muiden menetysten ja vaikeiden asioiden johdosta. Joukkohaudan avoimuuden tulkitsen liittyvän haavoittuvaisuuteen ja siihen, että sydän on altis tuskalle.

3.3 Toisto

Kielitoimiston ohjepankki on määritellyt toiston tarkoittavan tyylikeinoa, joka voi oikein hyödynnettynä olla todella tehokas. Tämän keinon kerrotaan näkyvän käytännössä siten, että tekstissä ilmenee toistamiseen tietty sana tai osa sanasta muuttumattomana. Toistoksi lukeutuvat myös samankaltaisessa järjestyksessä olevien sanojen sekä merkityssisällöltään samanlaisen lausemuodon alituinen esiintyminen. (Kielitoimiston ohjepankki 2025.) Lisäksi myös Janna Kantola on määritellyt toistoa ja kertonut sen tarkoittavan keinoa, jonka hyödyntämisen avulla on mahdollista kiinnittää lukijan huomio johonkin tiettyyn, erityisen tärkeäksi koettuun seikkaan. Kyseinen tehokeino on Kantolan mukaan merkityksellinen senkin vuoksi, että sillä on vaikutusta esimerkiksi siihen, kehittykö jostakin sanasta symbolia vai ei. (Kantola 2001, 275.)

Turkka on runokokoelmassaan käyttänyt toistoa tehokeinona esimerkiksi ”Hevoset syövät il-taheiniään”-runossa. Katson runolla olevan joitakin yhtäläisyyksiä Lauri Viidan lyriikan kanssa, jota Turunen on tarkastellut artikkelissaan. Viidan lyriikassa ilmenee Turusen mukaan väkivaltaista kuolemaa, kuten edellä mainitussa Turkankin runossa, vaikkakin nähdäkseni hie-man eri tavoin. Viidan lyriikassa tällainen kuoleman esittäminen tapahtuu pääasiassa sellais-ten runojen kohdalla, joihin sisältyy yhteiskunnallisten asioiden käsittelyä tai historiallisiin tapahtumiin viittaamista, kuten Turunen toteaa artikkelissaan. (Turunen 2019, 46.) Turkan ru-nossa väkivaltaista kuolemaa on puolestaan kuvattu eläinten raa’an surmaamisen kautta, joka tapahtuu ihmisten toimesta: ”[...] / *Mutta pässin ja lampaat me ampuisimme, / ampuisimme otsaan ja sydämeen, / ja peuroja otsaan ja sydämeen. / [...]*” (TTPS, 42).

Tulkintani mukaan yllä olevassa runossa pyritään toistoa hyödyntämällä herättämään lukijassa tunteita ja kiinnittämään huomio tähän nimenomaiseen kohtaan tekstissä, jossa eläimiä surma-taan julmalla tavalla. Nähdäkseni Turkka on toiston avulla halunnut korostaa sitä, kuinka mo-net eläimet kokevat väkivaltaisen kuoleman ihmisten toimesta ja kiinnittää huomiota siihen, miten raakoihin tekoihin ihmiset kykenevät. Katson Turkan halua alleviivata näitä asioita se-littävän se, että eläimet ovat aina olleet lähellä hänen sydäntään, kuten Kainulainenkin (2015) on todennut. Tämän pohjalta voisi tehdä päätelmän, että runossa esiintyvä väkivaltaisen kuo-leman kuvaus on mahdollisesti osittain motivoitunut tilaisuudesta herättää lukijassa ajatuksia moraalisiin kysymyksiin ja eettisiin valintoihin liittyen.

Lisäksi toistoa esiintyy myös muissa Turkan runoissa, kuten ”Syksy, vanha ajomies”-runossa, jossa sana ”syksy” toistuu säännöllisin väliajoin

Syksy, vanha ajomies, kusemassa / vasten tuulta / [...] / Syksy, sen ilmeet, kun tai-vaan / urkuja lasketaan alas / [...] / Syksy, sen ilmeet: / että kivetkin voivat myrs-kytä noin, (TTPS, 9.)

Näkemykseni mukaan Turkka on sanan ”syksy” toistolla pyrkinyt rytmin luomisen lisäksi ko-rostamaan sitä, miten hallitseva elementti kyseinen sana runossa on. Sanan toisto korostaa ja luo syvyyttä kuoleman teemalle, jota runossa käsitellään. Syksy ei näyttäydy runossa ainoas-taan vuodenaikana, vaan se liittyy elämän kiertokulkuun ja siihen, kuinka väistämätön osa elämää myös sen päättymisen on. Kuoleman teeman kuvauksessa kyseisen vuodenajan koros-taminen on nähdäkseni luontevaa myös siksi, että siihen on vahvasti yhteydessä esimerkiksi kuihtuminen, kylmyys ja pimeys, jotka kuvastavat hyvin kuolemaa tai sen lähestymistä.

3.4 Personifikaatio

Viimeisenä tarkastelen Turkan runokokoelman runojen kuoleman teeman kuvausta personifikaation osalta, jonka Mattila (1963, 31–32) on määritellyt olevan eräs metaforan alalajeista sen lisäksi, että se on yksi yleisimmistä kielikuvista. Personifikaatiota on Mattilan lisäksi määritellyt myös esimerkiksi Ratia, joka on tarkastellut runon kuvakielisyyden ulottuvuuksia. Ratian mukaan personifikaatio tarkoittaa sitä, että jokin termi, piirre, eloton kappale tai luonnonilmiö esitetään inhimillisenä eli se elollistetaan. (Ratia 2007, 134.)

Turkka hyödyntää personifikaatiota ”Syksy, vanha ajomies”-runossaan. Syksylle annetaan runossa ajomiehen hahmo, jonka kautta Turkka pyrkii näkemykseni mukaan inhimillistämään luontoa: ”*Syksy, vanha ajomies, kusemassa / vasten tuulta / [...] / Syksy, sen ilmeet, kun taivaan / urkuja lasketaan alas / [...]*”. (TTPS, 9.) Kuten olen sanavalintoja käsittelevässä luvusakin todennut, myös Kainulainen on tehnyt samanlaisen havainnon ja korostanut, että syksyn valjastuessa kuoleman lähettilään rooliin se samalla muodostuu runossa allegoriaksi (Kainulainen 2015). Kuoleman teeman kuvaus siis tapahtuu yllä olevassa runossa luonnon inhimillistämisen kautta, koska ihmisen muodon saanut syksy on runoa vahvasti hallitseva elementti. Syksyn esittäminen inhimillisenä nousee nähdäkseni hyvin esille runon ensimmäisissä säkeissä, sillä niissä syksyn kuvataan olevan ”*kusemassa vasten tuulta*”, mikä on toimintaa, jonka suorittamisen edellytyksenä on kappaleen elollisuus. Runon edetessä luonnonilmiön inhimillistäminen kuitenkin korostuu havaintojeni mukaan entisestään, kun syksylle annetaan ilmeitä elollisen kappaleen tavoin.

Personifikaatio nousee runossa esiin myös siten, että syksyn lisäksi myös kiville annetaan ”Syksy, vanha ajomies”-runossa inhimillisiä ja elollisia ominaisuuksia: ”*[...] / että kivetkin voivat myrskytä noin, / vedet vaipua käsivarren rantoja vasten.*” (TTPS, 9). Nähdäkseni tämä ilmaisu rikkoo yleistä tapaa käsittää kivet staattisina, sillä Turkan runossa ne myrskyävät tuulen ja veden tavoin. Tulkintani mukaan kivet elollistetaan runossa, koska ne saavat ominaisuuksia, joita niillä ei normaalisti ole eli kyvyn elävään ja voimakkaaseen liikkeeseen, jota myrskyäminen pitää sisällään.

4 Lopuksi

Olen tutkielmassani keskittynyt analysoimaan Sirkka Turkan *Tule takaisin, pikku Sheba*-runokokoelman runojen kuoleman teeman kuvausta. Valitsin runokokoelmasta tarkastelun kohteeksi viisi runoa, joissa kuoleman kuvaus tapahtuu eläinten ja luonnon kautta. Olen tutkinut runojen tapaa kuvata kuolemaa niiden sana-aineksen ja ilmaisun keinojen osalta, joista jälkimmäisenä mainituista syvennyin vertauksen, metaforan, personifikaation ja toiston tarkasteluun.

Kuoleman teema kuvautuu tarkastelemissani runoissa sana-aineksesta välittyvän omaäänisyyden kautta, joka on Turkan tuotannolle tyypillinen piirre ja on myös alkujaan herättänyt kiinnostukseni Turkan runoja kohtaan. Tämä ”turkkamaisuus” näkyy hyvin esimerkiksi runoilijan tavassa sanallistaa asioita ronskilla, kaunistelemattomalla ja absurdillakin tavalla, joka helposti pysäyttää lukijan pohtimaan lukemansa merkitystä. Omaäänisyys näyttäytyy runoissa tyypillisesti myös Turkan tavassa yhdistellä ilmaisun keinoja ja tuoda tärkeiksi kokemiaan asioita ja arvoja suureksi osaksi tuotantoaan. Jokaisen runon sana-ainekset ovat tärkeässä osassa kuoleman teeman kuvausta myös sen vuoksi, että esimerkiksi siihen sisältyvät verbit ja substantiivit sekä runoilijan arvomaailma, ajatukset ja oman elämän palaset rakentavat kuoleman kuvausta omaleimaisella tavalla.

Valtaosa runoista pitää sisällään monia eri tunnelmia, jotka vaihtelevat runon edetessä. Runoissa liikutaan erilaisissa ympäristöissä, jolloin kukin runo kuvaa kuoleman teemaa omalla, yksilöllisellä tavallaan, ja kuolemalle annetaan kokoelmassa hyvin moninaisia muotoja ilmaisun keinoja hyödyntäen. Samanaikaisesti kaikkia runoja kuitenkin yhdistää kiinteästi se piirre, että kuolemaa kuvataan vahvasti luonnon ja eläinten kautta, ja ne ovat siten erottamattomalla tavalla kytköksissä toisiinsa. Monissa runoissa myös hyödynnetään samanlaisia ilmaisun keinoja, kuten metaforista tapaa kuvata kuolemaa, vaikka monissa runoissa kuolemaa kuvataan suorasanaistekin.

Turkka kuvaa runokokoelmassaan kuoleman teemaa humoristisella ja omaleimaisella otteella, toisinaan kuitenkin vakavoituen ja herättäen lukijan ajattelemaan syvällisestikin runossa piilevää sanomaa. Kuoleman teema värittää runoja hyvin ainutlaatuisella tavalla, jossa luonto, eläimet ja kuolema kietoutuvat erottamattomasti toisiinsa muodostaen vaikuttavia kokonaisuuksia.

Lähteet

TTPS = Turkka, Sirkka 1986. *Tule takaisin, pikku Sheba*. Helsinki: Tammi.

Ahola, Suvi 1989: Nainen hevosena – Sirkka Turkka. Teoksessa *Sain roolin johon en mahdu. Suomalaisen naiskirjallisuuden linjoja*. Toim. Maria-Liisa Nevala. Helsinki: Otava, 741–744.

Grünthal, Satu 1994: Runoanalyysin lähtökohtia. Teoksessa *Mistä ääni meissä tulee? Runoja ja tulkintoja*. Toim. Satu Grünthal & Kirsti Mäkinen. Helsinki: WSOY, 9–24.

Hakola, O. & Kivistö, S. & Mäkinen, V. 2014: Johdanto. Teoksessa *Kuoleman kulttuurit Suomessa*. Helsinki: Gaudeamus, 9–22.

Hutcheon, Linda 1995: *Irony's edge. The theory and politics of irony*. London & New York: Routledge.

Ikola, Osmo 1972: ”Kirjakieli ja puhekieli, yleiskieli ja murre”. *Sananjalka*. Suomen kielen seuran vuosikirja 14, 16–26.

Kainulainen, Siru 2015: Turkka, Sirkka. Kansallisbibliografia-verkkojulkaisu. *Studia Biographica* 4. Helsinki: Suomalaisen kirjallisuuden seura, 1997- (viitattu 30.9.2024) Julkaisun pysyvä tunniste URN:NBN:fi-fe20051410; artikkelin pysyvä tunniste <http://urn:nbn:fi:sks-kbg-004914> (ISSN 1799-4349, verkkojulkaisu)

Kantola, Janna 2001: Runoja, metaforia ja symboleja. Teoksessa *Kirjallisuudentutkimuksen peruskäsitteitä*. Toim. Outi Alanko & Tiina Käkelä-Puumala. Helsinki: SKS, 272–289.

Kielitoimiston ohjepankki 2025: Toisto. [Verkkosivu.] Viitattu 9.2.2025. Saatavissa: <https://kielitoimistonohjepankki.fi/ohje/toisto/>

Krappe, Johanna 2007: Monimerkityksinen metafora. Teoksessa *Lentävä hevonen. Välineitä runoanalyysiin*. Toim. Siru Kainulainen, Kaisu Kesonen & Karoliina Lummaa. Tampere: Vastapaino, 145–165.

Lummaa, Karoliina 2007: Aihe, motiivi, teema ja topos. Miksi runossa kuvataan kukkaa? Teoksessa *Lentävä hevonen. Välineitä runoanalyysiin*. Toim. Siru Kainulainen, Kaisu Kesonen & Karoliina Lummaa. Tampere: Vastapaino, 41–63.

Mattila, Pekka 1963: *Lyriikan avainsanoja*. Helsinki: Kirjayhtymä.

Niemi, Juhani 1991: *Kirjojen takaa. Jälkikuvia teoksista ja tekijöistä*. Hämeenlinna: Karisto Oy.

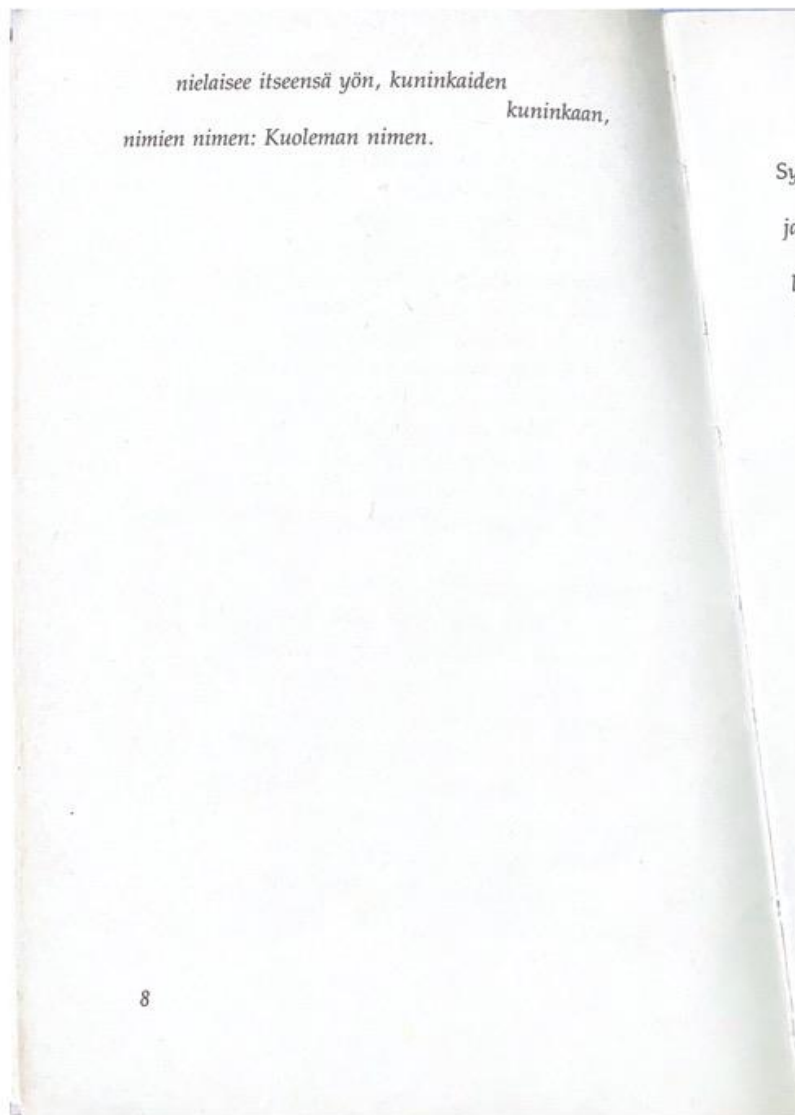
Paddon, Helena 2000: Elements of the sublime and the grotesque in the poetry of Sirkka Turkka. Teoksessa *Subliimi, groteski, ironia*. Toim. Outi Alanko & Kuisma Korhonen. Kirjallisuudentutkijain Seuran vuosikirja 52/1999. Helsinki: SKS, 92–107.

- Ratia, Taina 2007: Runon kuvakielisyyden ulottuvuudet – ”Niin kuin äärimmäistä olisi kutsuttu”. Teoksessa *Lentävä hevonen. Välineitä runoanalyysiin*. Toim. Siru Kainulainen, Kaisu Kesonen & Karoliina Lummaa. Tampere: Vastapaino, 121–143.
- Semino, Elena & Sheen, Gerard 2008: Metaphor in literature. Teoksessa *The Cambridge Handbook of Metaphor and Thought*. Cambridge University Press, 232–246.
- Suomela, Susanna 2001: Teemasta ja sen tutkimuksesta. Teoksessa *Kirjallisuudentutkimuksen peruskäsitteitä*. Toim. Outi Alanko & Tiina Käkelä-Puumala. Helsinki: SKS, 141–162.
- Turunen, Mikko 2019: ”Muurahaisen metafysiikkaa: Kuoleman esittäminen Lauri Viidan lyriikassa”. Kirjallisuudentutkimuksen aikakauslehti *Avain*, vol 16 nro 3, 40–57.
- Viksten, Vilho 1971: *Runo ja tulkinta*. Helsinki: WSOY.

Liitteet

Liite 1. Ja maailma seisoj yhdellä jalalla

Ja maailma seisoj yhdellä jalalla kuin kurki,
 kun emo synnytti minut, tiikerin,
 jolla hulluus istuu päässä,
 niin villin villisian,
 gepardin tuulta nopeamman, niin tuuliseen aikaan.
 Se vain synnytti ja synnytti,
 kunnes vihdojn synnyin
 silmin tätä maailmaa katsomaan.
 Emo parka, köyhä, laiha emo, nuoli minut,
 imetti ja peitti, kätkei vatsakarvoihinsa.
 Lumeen, aurinkoon ja tuuleen synnyin,
 ja sanoin heti, minä eläin, rukoilin yötä,
 pimeämpää kuin yö, siinä minä huusin
 yölle,
 jossa valo kulki, kirkas, edestakainen:
 kiltti Madonna, Paras Lady,
 anna minun jo nukkua otsasi rauhaan,
 eläinten Jumala, armahda minut.
 Vasta synnyin, ja jo nyt en jaksa enää,
 minun pörröiset vauvan tassuni
 aivan rukoilevat: auta minua.
 Ja minun emoni siinä alkoi valittaa
 kuin bassoviulu, kuin kiusattu aasi
 ja alkoi tehdä kuolemaa
 niinkuin vanha pihlaja, joka tutisten

(Turkka 1986, 7–8)

Liite 2. Syksy, vanha ajomies

*Syksy, vanha ajomies, kusemassa
vasten tuulta
ja muutama onnellinen, johon
hänen pärskeensä osuvat
lääpällään levittelemässä käsiään.
Syksy, sen ilmeet, kun taivaan
urkuja lasketaan alas
ja vedet laskostuvat jäitä varten.
Halusin olla kuollut, vajota
hartioitteni lävitse omiin taskuihini.
Syksy, sen ilmeet:
että kivetkin voivat myrskytä noin,
vedet vaipua käsivarren rantoja vasten.*

(Turkka 1986, 9)

Liite 3. Olen laihtunut, tietääkseni

Olen laihtunut, tietääkseni. Mutta miten.

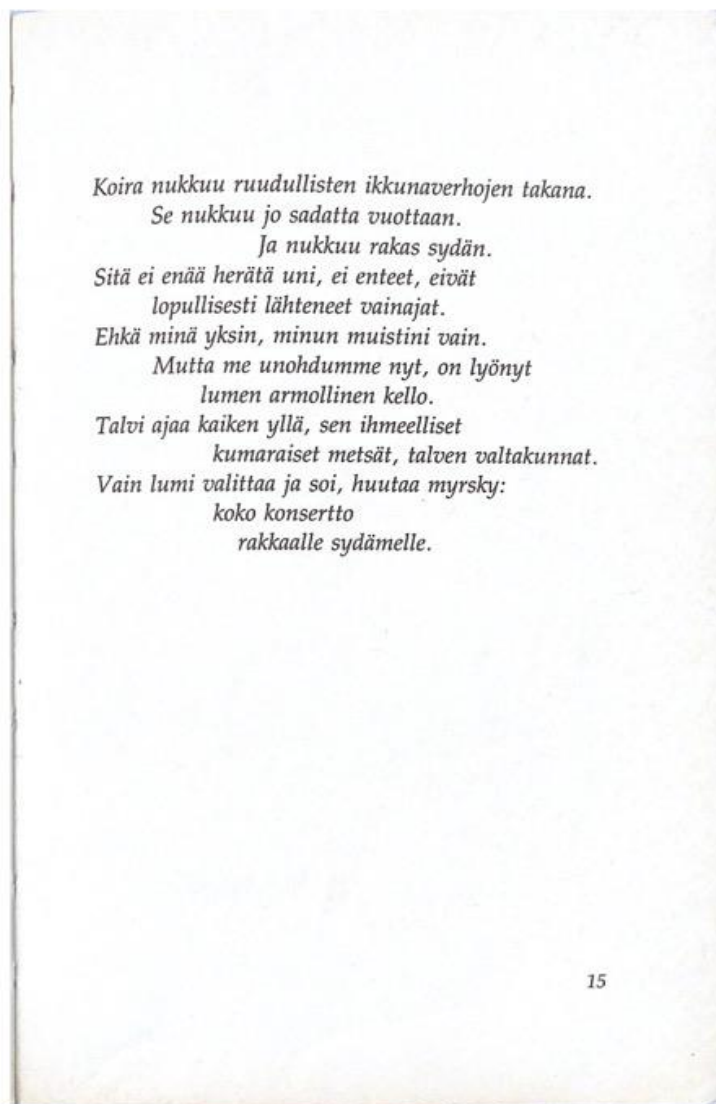
*Minulla on oikeassa peukalossa
hevosen ja koiran merkki.*

*Toinen kengityspuukon, toinen
kulmahampaan jäljiltä.*

*Arvista elämä kasvaa
ja sydän on avoin joukkohauta
täynnä itkun harmaata sarkaa,
tuulessa kalisevia tuntolevyjä.*

*Aina syksyisin, kalkkunanteurastusaikaan,
minä ajan neljällä koiralla, viides
keikkuu lieassa varahevosenä,
kun metsiä pyyhkii kylmä tuuli ja pelloilla
palavat hyvin vartioidut tulet.*

*Niin ovat kuoleman ratsut raisut,
pienet ja vihaiset, ja syksyn tuuli
punainen kuin veri, pihlajat.*

Liite 4. Koira nukkuu ruudullisten ikkunaverhojen takana

(Turkka 1986, 15)

Liite 5. Hevoset syövät iltiheiniään

Hevoset syövät iltiheiniään,
 me istutamme satulahuoneessa kontaktiimalla
 onttoja lehmänsarvia suureen lehtikuusiviiluun.
 Siitä tulee sarviaurinko, sarvet ovat
 sen säteet, valo kalpeaa,
 sarvia on hujan hajan kaikkialla,
 kukko katsoo kummissaan.
 Sitten sinä smirglaat yhteen viiluun
 hevosen pään, se kasvaa siihen
 laikan alta kuin sumusta, minä nostan
 sarven otsalleni ja hymyilen: olen sarviaurinko,
 yhden puun sarvimetsä.
 Oletko ajatellut: kaiken tämän jälkeen tulee
 uusi jääkausi, suunnaton hiljainen maailma.
 Senkin haluaisin elää kanssasi.
 Sinähän et pakkasta pelkää.
 Et, vaikka nenä irtoaisi.
 Ankat eivät sitä kestäisi, se sisäinen lamppu,
 joka saa ne lempeästi hehkumaan,
 sammuisi parahtaen.
 Koristekangat jäätyisivät orsilleen,
 kyyhkysel pesiinsä, ja hevoset kaatuisivat
 huokaisten kuin suuret puut.
 Mutta pässin ja lampaat me ampuisimme,
 ampuisimme otsaan ja sydämeen,
 ja peuroja otsaan ja sydämeen.

(Turkka 1986, 42)